

РОЗДІЛ IV. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ МОВ

Віра Бурак

УДК 81'22:81:39

**СУБЗНАКОВА ФІКСАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ЗМІСТУ
В ПОХІДНИХ НОМІНАЦІЯХ РОДИЧІВ
(на матеріалі української та польської мов другої половини XIX століття)**

Розглянуто словотвірну номінацію родичів в українській і польській мовах. З'ясовано особливості субзнакової фіксації лінгвокультурного змісту в похідних термінах родинної спорідненості. Встановлено кореляцію між культурно-відображальним потенціалом дериваційно номінованих родичів та комунікативною релевантністю вербалізованої у такий спосіб інформації. Простежено специфіку закріплення мовними формами понять про опосередковано споріднених родичів у порівнюваних лінгвокультурах.

Ключові слова: субзнак, похідна номінація, твірне слово, комунікативна релевантність, лінгвокультурний зміст, вербалізація, культурне значення, терміни родинної спорідненості.

Поняття культури є ключовим для розуміння інтелектуальної діяльності людини, адже саме воно лежить біля витоків суспільства та мови як суспільного явища. Через це проблема взаємодії мови і культури вже тривалий час перебуває в центрі наукових досліджень етнолінгвістики, лінгвокультурології та лінгвоконцептології. У межах названих напрямів сформувалися відмінні теорії, одиниці дослідження і методи. Очевидно, це зумовлено складністю та гетерогенністю порушеної проблематики. Впадає у вічі те, що попри розбіжності в підходах, вчені, які працюють у цих галузях мовознавства, найчастіше обирають для аналізу лексико-семантичний рівень мовної системи. Відтак, результатом їхньої багатолітньої праці стали словники: «Słownik stereotypów i symboli ludowych», «Славянские древности», «Знаки української етнокультури», «Константы. Словарь русской культуры» та ін. Статистичні дані лінгвокультурологів підтверджують, що лексичні експлікації лінгвокультурем значно переважають у кількості всі інші, навіть фразеологічні (Medvid' 19). Однак, обґрунтовуючи особливий статус лексики у питанні взаємопроникнення мови і культури, вчені все ж визнають, що культурно маркованими можуть бути всі рівні (від фонетики до тексту) у всіх парадигмах функціонування мови (синтактичній, семантичній та прагматичній); а також погоджуються із тим, що культурно детермінованим може бути як зміст, так і форма мовних одиниць (Ivanova). Тож попри те, що існує багато різногалузевих напрацювань, у яких різносторонньо висвітлено культурно-відображальний потенціал лексики, досі недостатньо вивчено питання: яким чином, чому він утворюється та яку роль у цьому відіграє морфемний рівень. Вважаємо, що відповіді слід шукати у механізмах номінативних процесів. Адже номінація, як акт позначення думки, завершується створенням мовної одиниці (мовного знака). Поряд із типовими знаками-словами і фразеологізмами у мові виокремлюють суперзнаки (словосполучення, речення) та субзнаки (морфеми), які беруть участь у передачі культурно детермінованої та комунікативно важливої інформації. Зважаючи на те, що люди можуть оперувати обмеженою кількістю знаків і пізнають нове через відоме, лише найважливіші поняття закріплюються словом з унікальною внутрішньою формою – більшість лексичних номінацій створюються дериваційно. Тому словотвір трактується у двох значеннях: проміжний рівень мови; важливий механізм номінації. Зокрема, у похідних словах сповна реалізується лінгвокультурний зміст субзнаків. Адже вибір субзнаків і формальної операції (префіксація, суфіксація та ін.) для створення номінації зумовлений потребою виразити в похідному слові нове, культурно мотивоване значення.

Застосовуючи комплексний когнітивно-комунікативний підхід та ономаціологічно-семасіологічний і словотвірний аналізи, ми маємо **на меті** з'ясувати, яку лінгвокультурну інформацію можуть фіксувати субзнаки у процесі словотвірної номінації, і як це впливає на культурно-відображальний потенціал дериватів.

Матеріалом дослідження стали виокремлені зі словників (SUM Hrinch, SUM; SJP Dog osz, SJP PWN, SJP Linde, SEJP Brückn) українські та польські терміни родинної спорідненості, утворені від існуючих у цих лінгвокультурах номінацій родичів. Наш вибір зумовлений тим, що номенклатура родинної спорідненості належить до одного із найдавніших пластів лексики, отже й до одного з найбільш культурно маркованих. Оскільки до наших днів значна частина соціонімів спорідненості застаріла, то ми перевірили наявність цих слів у художніх текстах другої половини XIX століття. У цей період більшість з них ще була в активному вжитку. Набір зафіксованих у текстах похідних назв родичів покриває комунікативні потреби мовців порівнюваних лінгвокультур на цьому синхронному зрізі. Відтак, нам вдалося виявити кореляцію між похідною формою та культурно-відображальним потенціалом цих слів у контекстах вживання.

Сформульована мета окреслює такі **завдання**: 1) виокремити і структурувати одиниці досліджуваної лексико-семантичної групи з лексикографічних джерел і перевірити особливості їх функціонування у художніх текстах другої половини XIX століття порівнюваних лінгвокультур; 2) з'ясувати, номінації яких родичів стали мотиваційною базою для створення дериватів; 3) визначити, номінації яких родичів утворено дериваційно;

4) описати, які словотвірні форманти використано для створення похідних номінацій родичів; 5) інтерпретувати вибір форми для закріплення лексичних значень українських і польських похідних номінацій родичів; 6) проаналізувати, яку лінгвокультурну інформацію зафіксовано субзнаками у виокремлених дериватах; 7) з'ясувати, як похідна форма назв родинної спорідненості впливає на культурно-відображальний потенціал цих слів.

I. Формування лінгвокультурного змісту українських і польських похідних термінів родинної спорідненості.

Взаємодія мови та культури відбувається у процесі семіозису. Першопричиною і джерелом цієї взаємодії є людське мислення, яке, задіюючи механізми пізнання, продукує картину світу. Альберт Ейнштейн вважав, що створення картини світу необхідне людині для того, щоб «відірватися від світу відчуттів <...> перенести центр ваги свого духовного життя, щоб у ній (картині світу – В. Б.) знайти спокій і впевненість» (Serebrennykov 136). Попри це, згідно з провідною у когнітивістиці теорією втіленого пізнання (*embodied cognition*), саме чуттєвий досвід є джерелом структур, які утворюють нашу концептуальну систему (Lakoff, Varela, Thompson, Rosch, Falykman). Пізнання, як необхідна передумова формування концепту, відбувається в контексті діяльності людини у фізичному і соціальному планах. З позиції нейро- та психолінгвістики існування етнічних концептосфер пояснюється через когнітивні механізми «спільної уваги» та «розподіленого пізнання», які є основою будь-якої соціальної взаємодії, зокрема мовної (Falykman 34). Механізм «спільної уваги» активізує здатність людей поділяти єдині цілі і наміри, що дозволяє фокусувати увагу багатьох на одному об'єкті спостереження. Таким чином, вважаємо, що внаслідок розширення родинних зв'язків, у далекому минулому утворився соціальний контекст, в якому члени етноспільноти набули індивідуального досвіду взаємодії з новими функціонально важливими родичами, у результаті чого у кожного сформувалися індивідуальні концепти. Потреба говорити про нові аспекти життєдіяльності, і необхідність назвати нових функціонально важливих родичів спричинила фокусування на цьому спільної уваги. Після чого задіявся механізм розподіленого колективного пізнання, який створив умови для узагальнення індивідуального досвіду до рівня колективного. Відтак, у результаті процесів концептуалізації та категоризації нових знань на базі попередніх, етнічна концептосфера або спільні фонові знання (*common background knowledge*) доповнилися новими одиницями колективного досвіду – етноконцептами. Лише після цього, згідно з постулатами когнітивної семантики, могли утворитися номінації нових етноконцептів. Адже «номінація є механізмом закріплення мовною одиницею лише тої ментальної структури, яка вже упорядкована в людській свідомості (етновідомості – В. Б.) та є її оперативною одиницею, підведеною під певну рубрику досвіду» (Kubryakova “Evolyutziya Lingvisticheskikh Idey” 253). У цьому аспекті для нашого дослідження важливо з'ясувати, чому для задоволення потреб номінації сформованих етноконцептів обрано форму похідних слів. Припускаємо, що однією з причин утворення нових номінацій від існуючих назв близьких родичів є спосіб осмислення номінованих денотатів у порівнюваних лінгвокультурах, а саме те, що поняття про дальнього родича, номінованого похідним словом, сформувалося опосередковано, через поняття про ближнього родича, наприклад: про *мачуху* через *матір*; про *synowa* через *syn* та ін. Тому такий шлях асоціацій став регулярним і нові слова утворено дериваційно. Семантичні структури українських та польських похідних термінів родинної спорідненості сформовані на базі «раніше вербалізованих значень (у колі спільнокореневих слів) і діючої словотвірної моделі (у колі одноструктурних слів)» (Meуerov 92). Оскільки морфемний рівень є складовою граматичної підсистеми мови, то він «виділяє і класифікує аспекти досвіду (мовної спільноти – В. Б.) <...> визначає, які аспекти того чи іншого досвіду повинні бути виражені» (Yakobson 231). Тому морфемні структури українських і польських похідних термінів родинної спорідненості відображають об'єктивацію відмінного лінгвокультурного змісту по-особливому, своїми специфічними засобами. Поряд із цим, особливості функціонування різних наборів дериватів-соціонімів в українських і польських художніх текстах другої половини XIX століття вказують на стан досліджуваного фрагменту дійсності у конкретний історичний період. Тож, аби з'ясувати, які фрагменти етнокультурного досвіду українців та поляків зафіксовані субзнаками у похідних назвах родинної спорідненості, здійснюємо реконструкцію цього номінативного процесу. З метою виявити, чи морфемна структура деривата впливає на його культурно-відображальний потенціал, розглянемо, як семантична рамка, закладена при створенні похідної номінації родича, наповнюється у контекстах.

II. Вербалізація лінгвокультурного змісту українськими і польськими похідними термінами родинної спорідненості.

Олена Кубрякова одна з перших звернула увагу на те, що номінацію можна вивчати через моделі породження мовлення (Kubryakova “Nominativnyy aspekt” 144). Власне крізь мовлення, як лінгвопрагматичну діяльність, відбувається проникнення культури у мову, зокрема – через створення лексичних одиниць. На думку Лева Виготського, «основним завданням аналізу, який спрямований на вивчення відношення думки до слова, є дослідження тих фаз, із яких складається цей рух, розмежування планів, через які йде думка, яка втілюється у слові» (цит. за Dmitriyev 18). Дослідити фази становлення колективного поняття до його втілення у похідному українському чи польському терміні родинної спорідненості можемо лише з урахуванням теорії вмотивованості мовлення (Vyhotskyu) та когнітивної концепції словотворчої мотивації (Selivanova). Внаслідок

умотивованості мовлення виникає різниця обсягів того, що людина знає (когнітивна база), і того, що їй необхідно сказати у конкретній комунікативній ситуації (комунікативна релевантність інформації), оскільки «ми розуміємо і відчуваємо значно тонше і більше, ніж мова нам дозволяє виразити» (Ророва 57). Ця розбіжність зумовила формування механізмів номінації, при яких здійснюється перекодування нелінійної когнітивної системи у лінійну комунікативну: «мова виражає своєю семантикою і номінативними одиницями лише те, що пізнано мисленням народу і визначено як важливе для використання в обміні інформацією» (Ророва 57). Враховуючи те, що «перетворення моделі світу в мовні категорії відбувається двома каналами: 1) комунікативним (синтагматичним) – введення знань у модель світу адресата; 2) мовним (парадигматичним) – фіксація знань у структурі мови» (Dmitriyev 29), вважаємо, що під час взаємодії з новими ще не названими родичами, мовці говорили про нові родинні зв'язки доступними у їхній мові засобами (різними описовими конструкціями). У такий спосіб сформувалися загальновідомі набори суджень про нових родичів, які згодом лягли в основу їхніх номінацій. Про рівень узуальності таких суджень свідчить форма їхньої фіксації, оскільки «відображення однієї ситуації різними одиницями номінації зумовлено тим, що відбувається її опис із різною конкретизацією, з урахуванням одних деталей та упущенням інших, з різними акцентами на тих чи інших ознаках» (Kubryakova “Тіпу уязуковух значеніу” 78). Чим довша конструкція номінативної одиниці, тим конкретніше вона передає зміст, адже «в синтаксичному цілому всі смисли виражено експліцитно» (Kubryakova “Тіпу уязуковух значеніу” 68). І навпаки, чим коротша номінативна конструкція, зокрема – похідне слово, тим більше вона містить «прихованих семантичних компонентів, які зрозумілі мовцю, з одного боку, через знання відношень в екстралінгвістичному світі, завдяки чому він може легко «реконструювати» за необхідністю пропущені семантичні ланки деривації. З іншого боку, він (мовець – В. Б.) не раз зустрічав відображення тих же типів відношень у конкретній словотвірній моделі і, значить, здогадується по зміст цього слова» (Kubryakova “Тіпу уязуковух значеніу” 69). Щоб з'ясувати, який лінгвокультурний зміст фіксують деривати, необхідно врахувати також те, що трансформація інформаційного фонду етносу і перекодування мовними засобами його комунікативно релевантних фрагментів здійснюється у декілька етапів (фаз). Видатний мовознавець Єжи Бартмінський визначив три з них: 1) *фаза відсилання до змісту без його закріплення* (оказіональні висловлювання типу «Дружина мого батька дбає тільки про своїх дітей»); 2) *фаза закріплення без ознак формально-мовної фіксації* (часто відтворюване висловлювання типу «Горілка не дівка, а мачуха не мати» (SUM Hrinch 2:413); 3) *фаза стабілізації* (стійкі формули типу «зла мачуха» (SUM Hrinch 3:484, Bartmyn'skyu 32). Інших етапів дослідник не виокремлює, проте наріжним каменем Люблінської етнолінгвістики стало поняття стереотипу, який, будучи елементом колективного знання, співвідноситься зі словом, що його називає (Bartmyn'skyu). Найбільш цінний колективний досвід важливо зберегти і мати можливість передавати його без докладання зайвих зусиль. Відтак, консервація (процес збереження) лінгвокультурного змісту супроводжується закріпленням стійкої одиниці досвіду мовним знаком – словом. Тож вважаємо за доцільне виокремити четверту фазу лінгвокультурного зрощення – *фазу консервації* (серед мовних одиниць – це слова, наприклад – лексема *мачуха*). У згаданій концепції польського етнолінгвіста відображено алгоритм конденсації культурного змісту в мовних формах, який реалізується шляхом семантичної компресії. Дослідник спостеріг, що скорочення регулярно відтворюваної мовної форми відбувається прямопропорційно до поглиблення етносемантики. Відтак, чим вищий індекс комунікативної релевантності, тим важливіша ця культурна інформація, глибше вона закодована у мовній системі, стійкішою є до змін. Олена Кубрякова вважає, що «на шкалі лінгвістичних одиниць похідні слова <...> займають цілком конкретне місце, знаходячись між простими словами і словосполученнями <...> відкривають ряд одиниць неелементарної номінації» (Kubryakova “Тіпу уязуковух значеніу” 20). Відтак, враховуючи фази закріплення культурного змісту у мовних одиницях і особливий статус дериваційно створених номінацій, припускаємо, що у похідних словах (напр. *братанич/bratanek*), сконденсовано більше етносемантики, ніж у зв'язаних словосполученнях (напр. *двоюрідний брат/brat stryjeczny*), але менше, ніж у простих словах (напр. *брат/brat*). Таким чином, вважаємо, що створення неелементарних одиниць номінації для нових етноконцептів зумовлене не лише когнітивними підставами (опосередкованим осмисленням дальніх родичів через їхній зв'язок із ближніми), а також комунікативною релевантністю вербалізованої інформації, яка є нижчою, ніж у непохідних назв родичів. На думку О. Кубрякової, семантичні конструкції, що мотивували створення похідних номінацій, значною мірою еквівалентні тим, у яких ці номінації функціонують, виконуючи власну семантичну роль (Kubryakova, “Тіпу уязуковух значеніу” 36). Відтак, ми можемо перевірити ступінь комунікативної релевантності похідних українських та польських назв родинної спорідненості (порівняно з непохідними назвами родичів) на матеріалі художніх текстів другої половини XIX століття. Зокрема у проаналізованих українських текстах (загальний обсяг близько 300 000 слів) вживається 1659 непохідних номінацій родичів і лише 164 похідні терміни родинної спорідненості. У цей час польські тексти (загальний обсяг близько 800 000 слів) фіксують 1958 непохідних назв родичів і 147 похідних номінацій. Вибірка здійснена з однакової кількості текстів порівнюваних мов, однак за обсягом польські тексти більші. Попри це у польських текстах родинна проблематика не є центральною і кількість термінів родинної спорідненості приблизно така ж як в українських текстах, хоч їхній обсяг менший. Співвідношення частотності вживання непохідних і похідних номінацій родичів у цих лінгвокультурах свідчить про порівняно низький рівень комунікативної релевантності дериваційно створених назв родичів. Тож припускаємо, що ще однією причиною саме словотвірної номінації опосередковано споріднених родичів є обмежена кількість можливих комунікативних ситуацій, у яких мовці

мають потребу з ними (про них) говорити. Таким чином, етносемантика похідних назв родинної спорідненості когнітивно та комунікативно детермінована. За рівнем концентрації закріпленої культурної інформації деривати-соціоніми займають проміжне місце між непохідними назвами родичів та синтаксичними номінаціями родичів. З огляду на когнітивні передумови, словотворча мотивація «кваліфікується, як наскрізна лінгвопсихоментальна операція формування ономазіологічної структури (деривата – В. Б.) на підставі вибору мотиватора(-ів) зі структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій» (Selivanova 383). Відповідаючи за план вираження, синтаксична парадигма вибудовується на базі семантичної. Тому вибір твірних основ і словотворчих формантів для створення похідних номінацій родичів зумовлений значенням, яке має утворитися внаслідок їх поєднання. На думку Януша Анусевича, Анни Домбровської та Мішеля Флейшера (Anusiewicz, Dąbrowska, Fleischer 19), культурне значення утворюється лише в конкретній лінгвокультурній формації, якою є актуалізований синтагматичний ланцюг мовних одиниць, у нашому випадку – субзнаків. В іншій формації той самий субзнак може виражати відмінне культурне значення при такому ж словотвірному значенні. Наприклад, демінутив **синок** утворюється від лексеми **син** за допомогою суфікса **-ок-**, який у цій формації виражає культурне значення зменшено-пестливості. У слові **пасинок** комбінація **па-...-ок** зі словотвірним значенням пониженості (SEJP Brückn 398) через префіксально-суфіксальний спосіб словотвору утворює культурне значення (вербалізований стереотип) зверхнього ставлення до об'єкта номінації. Таким чином, культурно-відображальний потенціал деривата починає формуватися у межах культурного контексту (зверхне ставлення мачухи/вітчима до пасинка) ще до моменту його створення. Потім при створенні деривата у його морфемній структурі закріплюється початкова семантична рамка похідного слова, яка наповнюється і деталізується у процесі функціонування цієї номінативної одиниці в ширших контекстах. Наприклад, у реченні «*Мачуха пасинку на волю давала: хоч льолю купи, хоч голий ходи*» (SUM Hrinch 1:353) конкретизується один з можливих випадків зверхнього ставлення мачухи до пасинка. Аналізуючи культурні значення, виражені сполученнями субзнаків у похідних назвах родинної спорідненості, також враховуємо парадигматичне варіювання форм (термін вживає Kubryakova “*Typy uzykovykh znacheniy*” 29). Це явище пов'язане з особливістю формування літературної мови, коли існують паралельні назви родича, утворені від однієї твірної основи, але за допомогою синонімічних словотворчих формантів, наприклад, номінація **сестрична/-іниця/-іниця/-інка** (SUM Hrinch 4:117); **siostrzenica/siostrzanka** – ‘племінниця, дочка сестри’ (SJP Dorosz). У словниках пізнішої епохи фіксується продуктивний варіант терміна родинної спорідненості, інші маркуються як діалектні, або ж немає жодного, якщо позначуване явище застаріло (див. SUM; SJP Dorosz). Тож, для максимально об'єктивної інтерпретації ролі субзнакової фіксації лінгвокультурного змісту у формуванні культурно-відображального потенціалу похідних назв родинної спорідненості визначаємо, які набори етноконцептів вербалізовано похідними термінами родинної спорідненості в українській та польській лінгвокультурах другої половини XIX століття; які комунікативно релевантні фрагменти етноконцептів відображено у лексичних значеннях виокремлених дериватів; та які словотворчі форманти (субзнаки) обрано для фіксації лінгвокультурного змісту.

III. Субзнакова фіксація лінгвокультурного змісту.

Лише найважливіші у порівнюваних лінгвокультурах родичі мають номінації із непохідними від інших термінів родинної спорідненості внутрішніми формами (*matu/mać, żінка/zona, син/syn, сестра/siostra, дід/dziad, вуй/wuj, тєсть/teść*). Саме від цих слів і утворено похідні назви родичів. В українській мові другої половини XIX століття є також декілька дериватів, утворених від похідних номінацій родичів. У проаналізованих лексикографічних джерелах та художніх текстах зафіксовано 35 українських похідних номінацій родичів: *вітчим, мачуха, мачушенко, мачухівна, синовиця, синова, пасинок, падчерица, братан (-анич, -унок), братанка (-унка, -аниця), братова (-иха), братителі, сестрич (-інець, -інок), сестрична (-іниця, -інка), прадід, прапрадід, прабаба, правнук, праправнук, внучка, свєкруха, тєща, свєха, невїстка (-иця), стрийна, вийна (вуйна), дядина, швагрова, дїверка, своячка (-иня, -ениця), (у-)вдївець, удовиченко, удовівна, батьки, свати*. Поряд із цим проаналізовані словники та художні тексти польської мови містять 25 похідних номінацій родичів: *ojczym, macocha, synowiec, synowica, synowa, bratanek (-niec), bratanka (-anica), bratowa, siostrzan (-eniec), siostrzanka (-enica), pradiad, prapradiad, dziadkowie, pradiadkowie, prawnuk, praprawnuk, wnuczka, teściowa, stryjna (-enka), stryjostwo, wujna (-enka), wujostwo (-owie, -kowie), szwagrowa (-ierka), szwagrostwo, wdowiec*.

Культурно-відображальний потенціал похідних назв родинної спорідненості виникає внаслідок культурної маркованості будь-якого компонента лексичного значення деривата (денотативного, сигніфікативного чи конотативного). Методика семантичного аналізу похідних слів базується на аналізі словотвірної пари <...> і дозволяє виявити, що необхідно зробити з вихідним знаком, щоб він міг виразити нове бажане значення, і який вихідний знак варто для цього обрати, яку формальну операцію потрібно при цьому застосувати (Kubryakova “*Typy uzykovykh znacheniy*” 44-52). Оскільки граматична система мови визначає не те, «що (і як – В. Б.) може або не може бути виражено, а те, що мусить або не мусить повідомлятися мовцем» (Jakobson 233), то вважаємо, що у семантичних структурах похідних номінацій родичів субзнаки зафіксували те, про що не можна не сказати, створюючи номінацію, а потім – вживаючи її. Тому обране твірне слово та словотворчі форманти відображають найбільш комунікативно релевантну та культурно значущу інформацію

про об'єкт номінації. Рената Гжекорчикова (Grzegorzczukowa 22) вважає, що частина значення похідного слова, комунікована через формант, може бути виявлена на підставі парафразу лексичного значення цього деривата. Однак, дослідниця вказує на абстрактну функцію форманта, який здатний виражати тільки той елемент значення, що є спільний для цілого класу або частини класу дериватів з цим формантом, утворених від такого ж типу твірних слів. Таким чином, значення похідного слова виводиться із типу відношення, яке встановлено між значенням твірного слова і словотворчим значенням форманта (Kubryakova "Typy uzytkovykh znacheniy" 4). Словотворчі форманти в порівнюваних мовах розрізняються за семантикою, яку вони здатні виражати у похідному слові. Окрему групу становлять оцінні афікси (Nahel'). Проте, словотворчі форманти, окрім конотації, можуть фіксувати поняттєву або предметну віднесеність похідного слова (тобто денотативний чи сигніфікативний компонент значення деривата). Відтак, вважаємо, що актуалізований словотвірний формант експліцитно виражає один із компонентів лексичного значення похідного терміна родинної спорідненості: денотативний, сигніфікативний чи конотативний. Ступінь культурної маркованості цих компонентів значення слова різний. Тож відрізнятимуться і культурно-відображальні потенціали дериватів, у яких словотворчий формант експліцитно виражає відмінні компоненти лексичного значення. Оскільки у порівнюваних лінгвокультурах денотати збігаються, то предметна віднесеність похідних назв родичів є найменш культурно детермінованою. Через це найменший культурно-відображальний потенціал мають деривати, у яких словотвірний формант фіксує денотативний компонент значення. Більш культурно детермінованим є спосіб осмислення опосередковано споріднених родичів. Тому більший культурно-відображальний потенціал мають похідні назви родичів, у яких субзнаки фіксують сигніфікативний компонент лексичного значення. Конотація становить складну єдність із основним значенням слова, оскільки існує не лише раціональне, а й тісно з ним пов'язане чуттєве пізнання дійсності (Fedoriv 188-189). Більшість похідних номінацій родичів мають нейтральну конотацію. Проте деякі деривати-соціоніми, окрім денотативного та сигніфікативного компонентів значення, все ж містять оцінку. На думку Е. Вольф, саме система постійних оцінок виформовує стереотип (Volf 56). Таким чином, вважаємо, що найбільший культурно-відображальний потенціал мають деривати, у яких словотворчі форманти експліцитно відображають конотативний компонент лексичного значення. Далі зіставляємо джерело деривації (лексичне значення твірного слова), результат деривації (лексичне значення деривата) та виокремлюємо засоби формальної операції, яка відбулася для створення тієї чи іншої української і польської похідної номінації родинної спорідненості. Визначаємо, чим відрізняється значення кожної похідної номінації від значення її твірної одиниці. Зіставляємо словотвірне значення форманта зі значенням, яке цей формант виражає у похідному терміні родинної спорідненості. З'ясуємо, який компонент лексичного значення деривата (денотативний, сигніфікативний чи конотативний) експліцитно виражає актуалізований формант. Вибірку зі словників (SUM Hrinch, SUM, SJP Dorosz, SJP PWN, Polyuha) подаємо у таблицях. Якщо словникове тлумачення похідної номінації родича чи подане у морфемному словнику словотвірне значення актуалізованого форманта не дозволяють нам здійснити словотвірний аналіз, то формулюємо власні дефініції так, щоб вони розкривали мотиваційний характер похідного слова.

Таблиця 1

Субзнакова фіксація денотативного компонента значення деривата

Українська мова			Польська мова		
Формальна операція та формант	Твірне слово	Похідне слово	Формальна операція та формант	Твірне слово	Похідне слово
префіксація пра- 'давність, віддалення'	дід – 'батьків або материн батько'	прадід – 'батько діда чи баби'	префіксація pra- 'давність, віддалення'	dziad – 'батьків або материн батько'	pradziad – 'батько діда чи баби'
	прадід – 'батько діда чи баби'	прапрадід – 'батько прадіда чи прабаби'		pradziad – 'батько діда чи баби'	prapradziad – 'батько прадіда чи прабаби'
	баба – 'матір батька або матері'	прабаба – 'матір діда чи баби'		dziadkowie – 'батьки батька або матері'	pradziadkowie – 'батьки діда або баби'
	внук – 'син сина або дочки'	правнук – 'син внука або внучки'		wnuk – 'син сина або дочки'	prawnuk – 'син внука або внучки'
	правнук – 'син внука або внучки'	праправнук – 'син правнука або правнучки'		prawnuk – 'син внука або внучки'	praprawnuk – 'син правнука або правнучки'
суфіксація -к-	внук – 'син сина або	внучка – 'дочка сина	суфіксація -k-	wnuk – 'син сина або	wnuczka – 'дочка сина

‘особа жіночої статі’	дочки’	або дочки’	‘особа жіночої статі’	дочки’	або дочки’
	дівер – ‘брат чоловіка’	діверка – ‘дружина чоловікового брата’		szwagier – ‘брат дружини чи чоловіка або чоловік сестри’	szwagierka – ‘дружина брата чоловіка або брата дружини; сестра чоловіка’
	свояк – ‘брат дружини’	своячка – ‘сестра дружини’		wujen – ‘брат матері’	wujenka – ‘дружина маминого брата’
суфіксація -й- ‘особа жіночої статі’ *testja	тесть – ‘батько дружини’	теща – ‘мати дружини’		stryjen – ‘брат батька та чоловік батькової сестри’	stryjenka – ‘сестра батька або дружина батькового брата’
	Флексивний спосіб словотвору синкретична флексія -а ‘особа жіночої статі’ акомодація	сват – ‘батько одного з подружжя щодо батьків другого’			

Значення похідних слів із префіксом *пра-/пра-* відрізняється від значень твірних слів поняттям ‘віддаленість родича в часі через одне покоління’. Відтак, актуалізований формант фіксує денотативний компонент значення дериватів, його предметну віднесеність. Тобто створені номінації з додаванням префікса *пра-/пра-* свідчать про те, що, номінуючи опосередковано спорідненого родича, достатньо розрізнити віддаленість покоління, наприклад: прадід – це також дід, але на покоління старший. У проаналізованих контекстах вживаються лише деривати *прадід/pradziad* у ретроспективі: «Твого *прадіда* в сім-таки селі пани замучили» (А. Svydnyts'kyu, «Lyuborats'ki»); «*Że pradziad Dominik już nie żył, o tym pamiętał*» (Е. Ожешко, «Над Німаном»), а номінації *правнук/prawnuk* – у перспективі: «Стане тобі його на весь твій вік і ще й дітям, онукам і *правнукам* твоїм останеться» (SUM Hrinch 3:401); «Walkę o równość i wolność podejmują synowie po ojcach, a potem wnuki i *prawnuki*» (SJP Dorosz). Не зафіксовано жодного контексту, у якому б ці родичі взаємодіяли, щоб виникли умови для більшої кількості комунікативних ситуацій. Відтак, припускаємо, що похідна форма вказаних номінацій відображає концептуалізацію цих родичів як далеких, однак далекими родичами вони вважаються через віддаленість поколінь у часі (низький показник комунікативної релевантності), а не через вид спорідненості, адже споріднені кровно і по прямій лінії.

Типовим явищем у порівнюваних лінгвокультурах є утворення жіночих назв від назв чоловічих. У такий спосіб створено більшість похідних номінацій родичів. Словотвірний формант **-к-/-к-** у словах *внучка/wnuczka*, *діверка/szwagierka*, *своячка*, *wujenka* і *stryjenka* виражає поняття ‘жіноча стать’, яке у поєднанні з лексичними значеннями твірних слів утворює те культурне значення, яке для членів мовної спільноти зрозуміле само собою. Наприклад, *внучка/wnuczka* – ‘син сина або дочки’ + ‘жіноча стать’ = ‘дочка сина або дочки’; *діверка* – ‘брат чоловіка’ + ‘жіноча стать’ = ‘дружина брата чоловіка’; *szwagierka* – ‘брат дружини’ + ‘жіноча стать’ = ‘дружина брата дружини’ та ін. З цього робимо висновок, що формант **-к-/-к-** виражає розрізнення родичів за об’єктивною ознакою ‘стать’, інші відмінності, якщо і є, то вони не достатньо важливі, щоб експлікувати їх у номінаціях цих родичів. В основі створення похідних номінацій родичів із суфіксами **-к-/-к-** лежить типовий у порівнюваних лінгвокультурах асоціативний ряд: у межах поняття ‘родинна спорідненість’ різні за статтю діти – це син і дочка, а різні за статтю дорослі – це чоловік і дружина (батько і матір). Те, що в українській і польській лінгвокультурах діти сина або дочки; брати/сестри подружжя та їхні половинки розрізняються лише за статтю свідчить про рівність названих родичів щодо людини, з якою вони у такий спосіб споріднені (наприклад, у порівнюваних культурах дочка сина чи дочки однаково важлива для діда чи баби, як і син сина чи дочки; дружина брата чоловіка така ж важлива для індивіда, як і брат чоловіка).

Жіноча номінація *теща* походить від **testja*, утворена за допомогою суфікса *-ї-*, який спричинив фонетичні асимілятивні процеси (Trubachov “Istoriya slavyanskikh terminov rodstva” 126). Синкретична флексія *-a* використовується для створення похідної номінації родички (*сваха*) лише в українській мові. Значення утворених номінацій відрізняються від значень твірних слів поняттям ‘жіноча стать’, тож цей формант фіксує подібний лінгвокультурний зміст до того, який відображає суфікс *-к-*, а саме: рівність батька і матері парубка щодо батьків дівчини (*сват/сваха*) і рівності батька та матері дружини щодо зятя (*тесть/теща*). Номінації *сват* і *сваха* вживаються у контекстах, які відображають частину процесу сватання – оглядини (батьки парубка ідуть до батьків дівчини, щоб домовитися про шлюб): «Довбишка виглянула в вікно й догадалась, що Кайдаші йдуть на розглядини <...> Полуднюючи, *свахи* зговорилися, щоб зараз після Петра в першу неділю справити весілля. <...> О то добре, *свату!* Як будуть шануватись, то помиряться, а як не схотять, то як схотять! – сказав Довбиш» (І. Nechuy-Levyts'kyu «Kaydasheva sim"ya»). Тож у процесі сватання батько і мати парубка беруть однакову участь, є рівними (батько парубка, хоч він голова сім'ї, не є важливішим і не має більше прав, ніж матір парубка). Ця схема працює лише щодо рівноправності батьків парубка у процесі укладання шлюбу. Дочку видає заміж батько, навіть проти її волі чи волі матері. Адже вони – жінки, не здатні мислити раціонально, а він, як чоловік, відповідає за їхній добробут (Bugar). Номінації *тесть* і *теща* функціонують здебільшого у контекстах, які відображають відвідини зятем батьків своєї дружини: «На другий день поїхав Чіпка до *тестя*. *Теща* й жінка стріли його перелякани» (Р. Мурнуу, «Khіba revut' voly, yak yasla povni?»). Слово *теща* в проаналізованих текстах вживається удвічі частіше, ніж лексема *тесть*. У контекстах відображено тіснішу і регулярнішу взаємодію тещі і зятя, ніж тестя і зятя. Припускаємо, що вища комунікативна релевантність номінації *теща* в українській мові свідчить про культурну значущість цієї родички. Через це словотворчий формант *-a* відображає лише різницю статей матері і батька дружини щодо зятя, а не акцентує на понятті підлеглості, приналежності жінки до чоловіка, як у польській мові формант *-ow-* у слові *teściowa* (див. далі, Таблиця 2.1.).

Отже, в перелічених українських і польських похідних номінаціях субзнаки *пра-* / *pra-*, *-к-/-к-* і *-a* зафіксовано такий лінгвокультурний зміст: для людини, що говорить, родич, номінований твірним словом, відрізняється від родича, номінованого похідним словом однією об'єктивною ознакою, наприклад, віддаленістю покоління чи статтю.

Значно більше словотворчих формантів експлікують власне поняттєву віднесеність українських і польських дериватів-соціонімів. Розглянемо детально, який лінгвокультурний зміст відображають субзнаки, що фіксують сигніфікативний компонент значення похідних номінацій родичів.

Таблиця 2.1

Субзнакова фіксація сигніфікативного компонента значення деривата

Українська мова			Польська мова		
Формальна операція та формант	Твірне слово	Похідне слово	Формальна операція та формант	Твірне слово	Похідне слово
суфіксація -ов- 'ознака присвійності'	брат – ‘кожний із синів по відношенню до інших дітей того ж батька або матері’	братова – ‘дружина брата’	суфіксація -ow- 'ознака присвійності'	brat – ‘кожний із синів по відношенню до інших дітей того ж батька або матері’	bratowa – ‘дружина брата’
	швагер – ‘брат чоловіка або дружини; чоловік сестри’	швагрова – ‘дружина брата чоловіка або брата дружини; сестра чоловіка’		szwagier – ‘брат дружини чи чоловіка або чоловік сестри’	szwagrowa – ‘дружина брата чоловіка або брата дружини; сестра чоловіка’
				teść – ‘батько дружини або чоловіка’	teściowa – ‘мати дружини або чоловіка’

суфіксація -н- 'особа жін. статі за ознакою приналежності до когось'	стрий – 'брат батька та чоловік батькової сестри'	стрийна – 'сестра батька або дружина батькового брата'	суфіксація -н- особа жін. статі за ознакою приналежності до когось'	stryj – 'брат батька та чоловік батькової сестри'	stryjna – 'сестра батька або дружина батькового брата'
	вий – 'брат матері'	вийна – 'дружина маминого брата'		wuj – 'брат матері'	wujna – 'дружина маминого брата'
суфіксація -ин- 'особа жін. статі за ознакою присвійності'	дядько – 'брат матері або батька'	дядина – 'дружина маминого або батькового брата'	-	-	-
	своаяк – 'брат дружини'	своаякня – 'сестра дружини'			

Значення похідних номінацій із суфіксами **-ов/-ow-** та **-н/-n-** (напр. *братова/bratowa*, *стрийна/stryjna* та ін.) у порівнюваних лінгвокультурах відрізняються від значень твірних слів поняттям 'дружина чоловіка'. В українській мові таке ж поняття фіксується ще суфіксом суфіксом **-ин-** (напр. *дядина*). Рената Гжекорчикова зазначає, що ці та інші суфікси використовуються для створення патронімічних номінацій дружин (Grzegorzczukowa 51). Первинно вказані суфікси вживалися в основах якісних і відносних прикметників (Polyuha 482-487). Тому припускаємо, що утворені у такий спосіб номінації родичок – прикметникового походження. Таким чином, синонімічні суфікси із значенням 'відносність, присвійність' в українській мові **-ов/-н/-ин/-й-**, і в польській мові **-ow/-n-** експліцитно виражають лінгвокультурний зміст – дружина належить своєму чоловікові. Припускаємо, що це лінгвокультурне зрощення виникло під впливом християнства, зокрема – розумінням підлеглих дружини чоловікові у подружжі: «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік голова дружини, як і Христос Голова Церкви, Сам Спаситель тіла! І як коріться Церква Христові, так і дружини своїм чоловікам у всьому» (Bibliya "Poslannya do Efesyan" 5:23-33).

Окрім патронімічних номінацій дружин, в обох порівнюваних лінгвокультурах є чимало патронімічних та метронімічних назв синів і дочок кровно та шлюбно споріднених родичів. Розглянемо їх далі.

Таблиця 2.2

Субзнакова фіксація сигніфікативного компонента значення деривата

суфіксація -овец/-овиц- Значеннєві комплекти -ов- 'ознака присвійності' -ець/-иць- 'особа чол./жін. статі за характером діяльності (напр. бути дочкою)'	син – 'особа чоловічої статі стосовно своїх батьків'	синовець – 'син брата або син чоловікового брата'	суфіксація -owiec/-owic- Значеннєві комплекти -ow- 'ознака присвійності' -iec / -ic- 'особа чол./жін. статі за характером діяльності (напр. бути дочкою)'	syn – 'особа чоловічої статі стосовно своїх батьків'	synowiec – 'син брата або син чоловікового брата'
		синовиця – 'дочка брата або дочка брата чоловіка'			synowica – 'дочка брата або дочка брата чоловіка'
суфіксація -анич/-унок- Значеннєві комплекти -ан- / -ич- 'особа чол.	брат – 'кожний із синів по відношенню до інших дітей того ж батька або матері'	братан, братанич, братунок – 'син брата'	суфіксація -anek/-anies- Значеннєві комплекти -an- 'особа чол. статі	brat – 'кожний із синів по відношенню до інших дітей того ж батька або матері'	bratanek, brataniec – 'син брата'

статі за належністю до чогось/когось’ -ун- ‘особа чол. статі з характерною ознакою (напр. сестрин)’ -ін- ‘ознака присвійності’ -ок- ‘зменшено-пестл.’ -ець- ‘особа чол./жін. статі за характером діяльності’			за належністю до чогось/когось’ -ек- ‘зменшено-пестливе’ -еп- ‘ознака присвійності’ -ієс- ‘особа чол./жін. статі за характером діяльності’		
	сестра – ‘кожна з дочок стосовно до інших дітей того ж батька або матері’	сестрич сестрінець – ‘син сестри’		siostra – ‘кожна з дочок стосовно до інших дітей того ж батька або матері’	siostrzan siostrzeniec – ‘син сестри’
суфіксація -анк/-унк/аниц- Значеннєві комплекти -ан- ‘особа чол. статі за належністю до чогось/когось’ -к ‘особа жін. статі’ -ін ‘ознака відносності до когось’ -иц- ‘особа жін. статі’ -ичн = -н ‘якісна ознака’	брат – ‘кожний із синів по відношенню до інших дітей того ж батька або матері’	братанка братунка братаниця – ‘дочка брата’	суфіксація -анк/-аник/-еник- Значеннєві комплекти -ан- ‘особа чол. статі за належністю до чогось/когось’ -еп- ‘ознака відносності до чогось/когось’ -к- ‘особа жін. статі’ -іс- ‘особа жін. статі’	brat – ‘кожний із синів по відношенню до інших дітей того ж батька або матері’	bratanka bratanica – ‘дочка брата’ siostrzanka siostrzenica – ‘дочка сестри’
	сестра – ‘кожна з дочок стосовно до інших дітей того ж батька або матері’	сестрична сестринця сестрінка – ‘дочка сестри’		siostra – ‘кожна з дочок стосовно до інших дітей того ж батька або матері’	
суфіксація -енк/-иченк-енк- Значеннєві комплекти ‘особа чол. статі за родовою спадковістю’ -ич- ‘особа чол. статі за належністю до чогось/когось’	мачуха – ‘дружина батька стосовно його дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідна мати’	мачушенко – ‘син мачухи, брат по батьку, але не по матері’	-	-	-
	вдова – ‘жінка, у якої помер чоловік’	удовиченко – ‘син вдови’			

суфіксація -івн- 'особа жін. статі молодшого покоління за родовою спорідненістю'	мачуха – 'дружина батька стосовно його дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідна мати'	мачухівна – 'дочка мачухи, сестра по батьку, але не по матері'	-	-	-
	вдова – 'жінка, у якої помер чоловік'	удовівна – 'дочка вдови'			

Похідні номінації дітей здебільшого утворено за допомогою декількох суфіксів. Припускаємо, що це зумовлено потребою відобразити в номінації опосередковану спорідненість родичів (індивід – родич – дитина родича) та необхідністю вказати на стать дитини (син чи дочка родича). Е. Земська, розглядаючи питання суфіксації, вказує на здатність суфіксів об'єднуватися, і таким чином – утворювати нове словотвірне значення (Zemskaya). Щоб з'ясувати, яким шляхом пішла думка до моменту втілення її у цих похідних номінаціях, визначаємо словотвірне значення актуалізованих складних суфіксів. Подані у Таблиці 2.2. деривати утворено синонімічними суфіксами, що виражають 'ознаку відносності до когось' **-ов/-ow-**, **-ан/-an-**, **-ін/-en-**. Суфікси **-ець/-iec-** виражають поняття 'особа чоловічої статі' і 'характерна ознака'; **-иц/-ic-** – 'особа жіночої статі' та 'характерна ознака', напр. 'братова дочка'; у польській мові суфікс **-к** виражає в похідних словах поняття 'жіноча стать'. Поряд із цим лише в українській мові суфікси **-ун-**, **-ичн-** вживаються у похідних номінаціях дітей родичів для вираження поняття 'особа з характерною ознакою'. Також в українській мові є окремі суфікси, які вказують на родову спадковість особи чоловічої статі **-енк** та особи жіночої статі **-івн-**. Відтак, складні суфікси **-овец/-owiec-**, **-анич/-anics-**, **-інець/-ieniec-**, **-унок/-uнок-**, **-енк/-enk-**, **-иченк/-ichenk-** виражають у похідних номінаціях дітей родичів поняття 'особа чоловічої статі за характерною (родовою) ознакою або належністю до когось', а форманти **-овиц/-owic**, **-унк/-unk**, **-анк/-ank**, **-аниц/-anic**, **-ичн/-ichn**, **-інк/-ink**, **-іниц/-enic**, **-івн** фіксують поняття 'особа жіночої статі за характерною (родовою) ознакою або належністю до когось' (nomina attributiva personalia). Рената Гжегорчикова вважає, що похідні від чоловічих жіночі номінації є модифікаційними дериватами, у яких, наприклад, жіночий суфікс **-овиц/-owic** заступає на місце чоловічого суфікса **-овец/-owiec** (Grzegorzczukowa 53). Відтак, ці складні суфікси експліцитно виражають сигніфікативний компонент лексичних значень похідних номінацій, у яких вони вживаються. Зокрема, в обох порівнюваних лінгвокультурах перелічені складні суфікси зафіксували у похідних номінаціях родичів колективний досвід народу про те, що дітей називали за приналежністю до їхніх батьків: чий син – мачухи (*мачушенко*), чия дочка – сестри (*сестриниця/siostrzanka*) та ін.

Окремо розглянемо особливості субзнакової фіксації сигніфікативного компонента у специфічних похідних номінаціях родичів.

Таблиця 2.3

Субзнакова фіксація сигніфікативного компонента значення деривата

суфіксація -им 'ознака за неіснуючою, але бажаною ознакою'	отець – 'чоловік стосовно до своїх дітей'	вітчим – 'чоловік матері стосовно її дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідний батько'	суфіксація -ум 'ознака за неіснуючою, але бажаною ознакою'	ojciec – 'чоловік стосовно до своїх дітей'	ojczym – 'чоловік матері стосовно її дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідний батько'
суфіксація -ець 'особа чол./жін. статі за характером діяльності'	вдова – 'жінка, у якої помер чоловік'	(у-)вдівець – 'чоловік, у якого померла дружина'	суфіксація -iec 'особа чол./жін. статі за характером діяльності'	wdowa – 'жінка, у якої помер чоловік'	wdowiec – 'чоловік, у якого померла дружина'
Флексивний спосіб словотвору синкретична флексія -и 'парність'	батько – 'чоловік стосовно до своїх дітей'	батьки – 'батько і мати щодо своїх дітей'	Флексивний спосіб словотвору синкретична флексія -owie 'парність'	dziad – 'батьків або материн батько'	dziadkowie – 'батьки батька або матері'
Флексивний	сват	свати		wuj	wujkowie –

спосіб словотвору синкретична флексія -и 'парність'	– 'батько одного з подружжя щодо батьків другого'	– 'батьки одного з подружжя щодо батьків другого'		– 'брат матері'	'брат матері з дружиною'
-	-	-	суфіксація -ostw 'парність'	stryj – 'брат батька та чоловік батькової сестри'	stryjostwo – 'брат батька з дружиною'
				wuj – 'брат матері'	wujostwo – 'брат матері з дружиною'
				szwagier – 'брат дружини чи чоловіка або чоловік сестри'	szwagrostwo – 'брат дружини/чоловіка з жінкою; сестра з чоловіком'
суфіксація -к (непоширен.) 'особа, що споріднена з іншою'	невіста – 'дівчина або жінка, яка одружується: наречена'	невістка – 'заміжня жінка стос. рідних її чоловіка'	-	-	-

О. Трубахов (Trubachov "Istoriya slavyanskikh terminov rodstva" 29), А. Брюкнер (SEJP Brückn 377) сходяться на думці, що номінація **вітчим/ојцзѹм** походить від дієслова ***ојцзѹѹ**, первинно означала 'той, хто виконує роль батька', утворена за аналогією до слова **побратим** – 'той, хто виконує роль брата'. В українській мові суфікс **-им** досі продуктивний, типово використовується в основах якісних прикметників дієприкметникового походження, наприклад, **видимий** – 'той, що можна бачити' (Polyuha 481-482). У проаналізованих українських текстах лексема **вітчим** не вживається. Вважаємо, що причиною цього є негативна суспільна оцінка повторного шлюбу в українській культурі, особливо для жінок (див. аналіз номінації **вдівець**). Відповідно, якщо у текстах не відображено реконструкції зруйнованої через смерть чоловіка сім'ї, то й номінація **вітчим** тут не функціонує. У польських текстах лексема **ојцзѹм** вживається в обмеженій кількості контекстів, адже повторний шлюб також має негативну оцінку в суспільстві: «Anzelm był strasznie gniewny. "Dla jakiej to przyczyny - mówi - sama dziecka swego hodować nie możesz? **Zachciało się babie trzeci korowaj piec! Chłopca i bez tego brud zjada, że go dopatrzeć nie ma komu!**" Ale Janek jak przystał do niego: "Wezmę, stryjku, siostrę, i wezmę. Co ma u oјцзѹма w poniewierce ostawać, niech lepiej u nas rośnie, a jak troszkę podrośnie, to i nas dopatrywać będzie» (Orzeszkowa „Nad Niemnem”). З уривку розуміло, що чоловік матері у третьому шлюбі, номінований лексемою **ојцзѹм**, вступив у право виконувати роль батька, але робити це, хоч зобов'язаний, не хоче. У проаналізованих текстах осиротілих дітей під опіку бере брат батька (**stryj**). Припускаємо, що словотворчий формант **-им/-ѹм** відображає особливий спосіб осмислення опосередковано спорідненого родича, як того, хто зайняв місце батька у сім'ї, має його права й обов'язки. Конотації це слово може набувати лише у тексті, системної конотації, яка б експліцитно виражалася словотворчим формантом, номінації **вітчим/ојцзѹм** не мають.

Серед усіх похідних назв родинної спорідненості номінації **(у-)вдівець/wdowiec** – єдині назви чоловіка, утворені від номінацій жінки, а саме від **вдова/wdowa** – 'жінка, у якої помер чоловік'. Автор етимологічного словника, Александр Брюкнер, пояснює це тим, що поняття 'чоловік, у якого померла дружина' виникло під впливом християнства у порівняно пізній період (SEJP Brückn 606). Вінчання створює союз, який не може зруйнувати навіть смерть, тому номінації **(у-)вдівець/wdowiec** стали функціонально важливими в контексті укладання повторного шлюбу. Виникла потреба розрізняти у мовленні види неодруженого чоловіка, за якого можна вийти заміж: 1) 'чоловік, який ніколи не був одружений'; 2) 'чоловік, у якого померла дружина'. Останній отримує негативну суспільну оцінку через те, що прагне одружитися знову, нехтуючи обіцянку даною першій дружині перед Богом і свідками. Експліцитно мовними одиницями, наприклад субзнаками, ця конотація не виражена. Формант **-ець/-iec** лише утворює чоловічу номінацію від існуючої жіночої. Текстова негативна оцінка слова **(у-)вдівець/wdowiec** мотивована його внутрішньою формою, однак ця конотація не стала системною і тому не відображена словотворчим формантом.

В українській мові дериваційну номінацію отримали поняття 'подружжя батька і матері', 'подружжя свата і свахи', але не мають лексичних номінацій поняття: 'подружжя діда і баби'; 'подружжя прадіда і прабаби'; 'подружжя брата/сестри'; 'подружжя чоловікового брата/сестри'; 'подружжя жіночого

брата/сестри'. У польській мові для називання цих подружніх пар існують збірні номінації (*nomina collectiva*). Якщо номінації *батьку/свату* і *dziadkowie/pradziadkowie* утворені за моделлю форми множини (вони *-u/-owie*), то слова *stryjostwo, wujostwo* і *szwagrostwo* – за моделлю збірних іменників (воно *-ostw*) (Vakaryuk, Pantiśo, Grzegorzczukowa 50). Семантика множинності 'вони разом' є меншим узагальненням, ніж семантика збірності 'воно єдине'. Припускаємо, що у польській лінгвокультурі виразніше, ніж в українській, осмислено подружжя як ціле. Екстралінгвістичною мотивацією створення саме форми множини (а не збірності) для номінації *dziadkowie (pradziadkowie)* за аналогією могла бути соціальна реальність. Зокрема те, що люди старшого віку (дід і баба) рідко жили однаковою кількістю років, щоб мовцям потрібно було говорити про них одночасно. Порівняно подружжя *stryjostwo, wujostwo* і *szwagrostwo* на покоління молодші, у більшості контекстів діють одночасно. Тож вважаємо, що існування цих номінацій у польській мові і відсутність аналогів в українській мові зумовлене потребою говорити про всі подружжя родини як про ціле, особливо про стрія і стрийну, вуй і вуйну, швагра і швагрову: «*W przeddzień wyjazdu stryjostwa zdarzyło się, że chwilę byliśmy sami: stryj i ja*»; «*Nie miał już rodziców i mieszkał i wychowywał się u wujostwa*»; «*W niewielkim lokalu, składającym się z małego pokoiku i kuchenki, znajdują pomieszczenie szwagrostwo Przędzieckiego i jego teściowa*» (SJP Dorosz). Тож специфічним для польської лінгвокультури є ще більше, ніж в українській, узагальнення поняття про подружжя, як про цілісну пару.

Номінація *невістка* походить від дестимологізованої назви *невіста*, яка вживається у значенні 'дівчина або жінка, що одружується; наречена'. Автори етимологічних словників (SEJP Brückn 362, Etym Trub 25:70-76) вважають, що слово *невіста* (**nevěsta*) праслов'янського походження, утворена за допомогою заперечної частки **ne* і дієслова **věsti, vědmь* – 'знати'. Також дослідники вказують на ад'ективність цієї номінації – 'невідомо, чужа', що відображає мовне табу: заборону говорити про цю нову родичку у домі чоловіка, поки вона не доведе народження сина (спадкоємця), а не дочки, що її признали духи предків членів нової родини (Etym Trub 25:73). Словотворчий формант *-к-* експліцитно відображає спосіб осмислення невістки як члена родини чоловіка, порівняно з невістою, яка ще не вийшла заміж, а перебуває у процесі укладання шлюбу. Таким чином субзнак *-к-* відсилає до сигніфікативного компоненту значення деривата *невістка*. Проте, у польській мові еквівалентна номінація *newiastka* застаріла ще у XIV столітті, її замінили лексеми *synowa* і *bratowa* (SEJP Brückn 362). Те, що в українській мові залишилася актуальною номінація *невістка* із внутрішньою формою 'невідомо, чужа', свідчить про її негативну конотацію і через це – особливий культурно-відображальний потенціал.

Таким чином, в українських і польських похідних номінаціях родичів субзнаки зафіксували особливий спосіб осмислення опосередковано споріднених родичів. Зокрема, в обох порівнюваних лінгвокультурах дітей називають за приналежністю до їхніх батьків, а дружин – до їхніх чоловіків. Єдина номінація чоловіка, утворена від назви жінки (*вдівець/wdowiec*) зумовлена християнським світоглядом українців і поляків. Специфічно для польської лінгвокультури яскраво виражене осмислення подружжя як цілого. Номінації *вдівець/wdowiec, вітчим/ojczym* і *невістка* мають конотовані внутрішні форми, хоч словотвірні форманти в семантичних структурах цих дериватів експліцитно виражають поняттєву, а не оцінну віднесеність. Це також підвищує культурно-відображальний потенціал перелічених номінацій.

Таблиця 3

Субзнакова фіксація конотативного компонента значення деривата

Українська мова			Польська мова		
Формальна операція та формант	Твірне слово	Похідне слово	Формальна операція та формант	Твірне слово	Похідне слово
суфіксація -ух- 'особа жін. статі з негативною оцінкою'	мати – 'жінка стосовно дитини, яку вона народила'	мачуха – 'дружина батька стосовно його дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідна мати'	суфіксація --och- 'особа жін. статі з негативною оцінкою'	matka – 'жінка стосовно дитини, яку вона народила'	macocha – 'дружина батька стосовно його дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідна мати'
	свекор – 'батько чоловіка'	свекруха – 'матір чоловіка'			
преф.-суфіксація па-...-ок Значеннєві комплекти па- 'зверхнє	син – 'особа чоловічої статі стосовно своїх батьків'	пасинок – 'нерідний син одного з подружжя, який є рідним другому'	-	-	-

ставлення' -ок 'зменшеність, меншова́ртисність'					
преф.-суфіксація па-...-иц Значеннєві комплекти па- 'зверхнє ставлення' -иц- 'особа жін. статі'	дочка – 'особа жіночої статі стосовно до своїх батьків'	падчерица – 'нерідна дочка одного з подружжя, яка є рідною другому'	-	-	-

На думку Ришарда Токарського, всі можливі конотації слова є похідними, вони є трансформаціями семантичного ядра слова. Дослідник наводить приклад того, як конотації слова *czerwony* розвивалися від семантичного ядра 'той, що має колір крові і/або вогню' (Tokars'kuu 347). Ю. Апресян зазначає, що «конотація слова в головному значенні є основою для формування його переносних значень», зокрема системна конотація твірного слова є основою для значень похідних слів, наприклад, *свиношник* утворено від *свиня* за конотацією 'брудного' (Apresyan 58-59). Відтак, припускаємо, що субзнаком у похідній номінації родича закріплюється системна конотація, яка утворилася асоціативним шляхом на базі системної конотації твірного слова. Дослідник також звертає увагу на заперечення, як особливий вид взаємодії конотацій: «у протиставленні типу *Не мати, а відьма якась* заперечується не смисл 'жінка, що народила дитину', а конотація *матері* – м'якість, альтруїзм, позитивна пристрасть до дитини» (Apresyan 58-59). З цього робимо висновок, що негативна системна конотація дериватів *мачуха/мацоха* із семантичним ядром 'жінка, що не народжувала дитини, але виконує роль її матері' утворилася через протиставлення до системної конотації твірного слова *мати/матка* із семантичним ядром 'жінка, що народила дитину'. Методом верифікації конотації називають свідчення словотвірної і семантичної деривації, фразеологізми, прислів'я, повторювані опозиції слів (Tokars'kuu 339) Протиставлення позитивної конотації слова *мати/матка* до негативної конотації номінації *мачуха/мацоха* відображено у прислів'ях: «*Мати голівку мис – прилажує, а мачуха мис – прискубує*»; «*Мати рідна б'є – так гладить, а мачуха і гладить – так б'є*» (Ukrayins'ki narodni prysliv'ya 138); та у польських прислів'ях: «*Fortuna bardzo jest płocha; dziś matka, jutro macocha*»; «*Matka daje, a macocha pyta dzieci: czy chcecie*» (<http://www.sadurski.com/cytaty/a:macocha/>). Важливим є факт, що словотворчий формант *-ух/-оц* первинно не виражав негативної оцінки. У фундаментальній праці «Історія слов'янських термінів родинної спорідненості» О. Трубачов відзначає, що «про початкове значення **matjexa* можна судити лише на підставі морфологічного аналізу: це утворення із суфіксом ступеня порівняння, імовірно означало 'подібна до матері'. Різні принизливі відтінки – це вторинні стилістичні надбання слов'янських суфіксів із характерним приголосним -х-» (Trubachov "Istoriya slavyanskikh terminov rodstva" 34). Припускаємо, що ці стилістичні відтінки суфікса *-ух/-оц* виникли під впливом конотованої внутрішньої форми номінацій *мачуха/мацоха* та особливостей вживання цих слів у контекстах. В українській лінгвокультурі ще одна похідна назва родички, яка виконує роль матері (мати чоловіка стосовно невістки) утворена з суфіксом *-ух- свекруха*. Припускаємо, що вона утворена за таким самим принципом, що і номінація *мачуха*: «Рідна *мати* і б'є, та не болить, а *свекруха* словами б'є гірше, ніж кулаками» (українське прислів'я). Окрім оцінного суфікса, номінація *свекруха* має ще й конотовану внутрішню форму, яку А. Брюкнер (SEJP Brückn 536) та О. Шрадер (цит. за Trubachov "Istoriya slavyanskikh terminov rodstva" 123) декодують як **sve-kuro-* 'свій господар' стосовно невістки. У польській мові поняття 'матір чоловіка' номінує лексема *teściowa*, утворена за допомогою форманту *-ow-*, який виражає сигніфікативний компонент лексичного значення, а не конотативний. Однак текстові конотації цієї лексеми – негативні. Еквівалентна до *свекруха* польська номінація *świekrew* застаріла ще у XVI столітті (SEJP Brückn 536). Також відмінним від української номінації *сверуха* – *świekrew* є те, що остання не утворена за аналогією до *мацоха* із конотованим суфіксом *-оц-*. Припускаємо, що це пов'язано з традицією окремого проживання молодого подружжя і їх батьків, яка склалася у польській культурі. Через що не було підстав для яскраво вираженого протиставлення матері чоловіка і рідної матері.

Окрім нерідної матері, в обох порівнюваних лінгвокультурах негативну конотацію мають номінації нерідних дітей – сина/дочки чоловіка або дружини від іншого шлюбу. В українській мові цих родичів номінують лексеми *пасинок, падчерица*, утворені префіксально-суфіксальним способом від існуючих номінацій родичів. Однак, польські назви нерідних сина і дочки походять від дієслова *sarbać* – 'пити молоко', тож етимологічно *pasierb, pasierbica* – 'ті, хто того ж молока не ссав' (SEJP Brückn 398). Джон Тейлор звертає увагу на те, що демінутивний суфікс (наприклад, *-ок* у слові *пасинок*) може мати бінарну оцінку (у цьому випадку – негативну), бо так називають об'єкт не через малий розмір, а тому, що до нього ставляться, як до малого. Адже те, що щось мале – не завжди добре (Taylor 204). Таким чином, негативну оцінку номінації

пасинок експліцитно виражають форманти *па-...-ок* зі значенням зверхності, меншовартості, а назви *падчериця* – лише префікс *па-* у цьому ж значенні (SEJP Brückn 398).

Таким чином, відмінні парадигми вербалізованих етноконцептів дальніх родичів відображають особливості етнокультурного розуміння цього фрагменту дійсності українцями та поляками у другій половині XIX століття. Культурно-відображальний потенціал похідних українських та польських термінів родинної спорідненості закладається у процесі створення номінації. Важливу роль у створення початкової семантичної рамки деривата відіграє комбінація семантики твірного слова та словотворчого значення афікса. Найбільший культурно-відображальний потенціал мають номінації, у яких конотована внутрішня форма твірного слова і словотворчий формант (*мачуха/małocha, свекруха*). Дещо меншим культурно-відображальним потенціалом наділені номінації, у яких конотована лише твірна основа (*невістка* – ‘невідома, чужа’, *вдівець/wdowiec* – ‘чоловік, у якого померла дружина’, *вітчим/ojczym* – ‘той, хто виконує роль батька’) або лише словотвірний афікс (*пасинок, падчериця*). Порівняно меншим культурно-відображальним потенціалом наділені похідні номінації родичів, у яких субзнак відображає сигніфікативний компонент значення. В українській та польській мові субзнаки *-ов/-ow, -ець/-iec, -иць/-ic, -ан/-an, -ін/-en, -ич, -ун, -енк, -івн* виражають поняття ‘належність дитини її батькам’, наприклад *сестринець/siostrzeniec* – ‘син сестри’. Субзнаки *-ов/-ow, -н/-n, -ин/-en, -к/-k* виражають у порівнюваних мовах поняття ‘належність дружини її чоловікові’, наприклад *війна/wujna* – ‘дружина маминого брата’. Специфічно у польській лінгвокультурі яскраво виражено розуміння подружжя як цілого. Для відображення цього поняття створено не лише парні (*батьки, свати, dziadkowie, pradiadkowie*), а й номінації: *stryjostwo* – ‘брат батька з дружиною’; *wujostwo* – ‘брат матері з дружиною’ та *szwagrostwo* – ‘брат дружини/чоловіка з жінкою; сестра з чоловіком’. Найменший культурно-відображальний потенціал мають українські та польські похідні номінації родичів, у яких субзнак експліцитно відображає денотативний компонент значення. В обох порівнюваних лінгвокультурах префікс *пра-/pra* вказує на віддаленість родича у часі (*прадід/pradiad* – ‘батько діда чи баби’), а суфікс *-к* і синкретична флексія *-а* створюють номінації жіночого роду (*внучка/wnuczka* – ‘дочка сина або дочки’; *сваха* – ‘матір одного з подружжя щодо батьків другого’). Особливості функціонування похідних номінацій родичів в українських і польських текстах другої половини XIX століття відображають процес звуження родинних зв’язків. У польській лінгвокультурі частина похідних номінацій родичів застаріла ще у XVI столітті (наприклад, *niewiastka, świekrew*). Внаслідок цього у деяких дериватів-соціонімів розширилася семантична структура (напр., *teściowa* – ‘мати дружини або чоловіка’). Мовний матеріал засвідчує, що в українській лінгвокультурі другої половини XIX століття цей процес тільки почався. Замість гіпонімічних номінацій *діверка/сволячка* починає вживатися гіперонімічна номінація *швагрова*; замість лексем *стрийна/війна* вживається номінація *дядина*. Отже, зменшення лексем на позначення родичів свідчить про поступовий занепад інституту Родини у досліджуваних лінгвокультурах. Зіставне вивчення особливостей субзнакової фіксації лінгвокультурного змісту у дериватах-соціонімах на матеріалі неспоріднених мов становить перспективу дослідження. Отримані результати дадуть можливість глибше розкрити етноспецифіку словотвірних номінативних процесів у різноструктурних мовах.

References

- Anusiewicz, Ja. Dąbrowska A., Fleischer M. “*Językowy obraz świata i kultura : projekt koncepcji badawczej (Intertextuality in the Ukrainian Political Discourse)*.” *Językowy obraz świata i kultura*. Wrocław, 2000. 11–44. Print.
- Apresyan, Yuriy. *Yazykovaya kartina mira i sistemnaya leksikohrafiya (The world's linguistic picture and systematic lexicography)*. Moskva: Yazyki slavyanskykh kul'tur, 2006. Print.
- Bartmin'skij, Ezhy. *Yazykovej obraz mira: ocherki po e'tmolingvistike (Language image of world)*. *Perevod s pol'skogo*. Moskva: Indrik, 2005. Print.
- Burak, Vira. “*Etnospetsyfika nominatsiy zhinky u protsesi stvorenniya sim"yi (na materialy ukrayins'koyi ta pol's'koyi mov)*. (*Ethnospecificity of woman`s nominations in the family creation process (based on the material of Ukrainian and Polish languages)*”). *Problemy slov"yanoznavstva*. (Problems of Slavic Studies) Vyp. 65. L'viv, 2016. Print.
- Dmytriyeв, Serhiy. *Kohnityvno-onomasiolohichnyy analiz nominatsiy osoby v suchasnykh ukrayins'kykh sotsiolektakh*. Diss. Odesa, 2015. Print.
- Falikman Mariya. *Kohnitivnaya nauka v XXI veke: orhanizm, sotsyum, kul'tura // Psyholohicheskyy zhurnal Mezhdunarodnogo universyteta prirody, obshchestva i cheloveka «Dubna»*. 2012.3.S.31–37. URL: <http://www.psyanima.ru/journal/2012/3/2012n3a2/2012n3a2.1.pdf>. Web. 15 Sept. 2017.
- Fedoriv, Mykola. “*Konotatyvnyy komponent leksychnoho znachennya pokhidnykh imennykiv z latyns'kymy sufiksamy na poznachennya osib nimets'koyi ta ukrayins'koyi mov (Conotative component of the lexical meaning of noun derivatives with Latin suffixes to designate persons of the German and Ukrainian languages)*”. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnogo universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Seriya 8: Filolohichni nauky. Vyp. 4. Kyiv, 2008. 187–191. Print.
- Gregorczykova, Renata. *Zarys slowotworstwa polskiego. Slowotworstwo opisowe*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 1979. Print.
- Ivanova, Svetlana. *Lynhvokul'turolohycheskyy aspekt yssledovaniya yazykovykh edynyts*. Diss. U of Ufa, 2003. Web. 7 April. 2017.

- Kubryakova, Elena. *Nominativnyy aspekt rechevoy deyatel'nosti (Nominative aspect of speech activity)*. Moskva: Nauka, 1986. Print.
- Kubryakova, Elena. *Tipy yazykovykh znacheniy (Language meanings types)*. Moskva: Nauka, 1981. Print.
- Kubryakova, Elena. "Evolutsiya Lingvisticheskikh Idey vo Vtoroy Polovine XX veka (Evolution of linguistic ideas in the second half of the 20th century)". *Yazyk i Nauka kontsa XX veka (Language and science in the late 20th century)*. Moskva: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Universitet, 1995. Print.
- Lakoff, Dzhordzh. *Zhenshchiny, ogon' i opasnye veshchi: Chto katehorii yazyka hovoriat nam o myshlenii (Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind)* / Per. s angl. Y.B. Shatunovskoho, Moskva: Yazyki slavianskoy kul'tury, 2004. Print.
- Medvid', Nataliya. "Linhvokul'turemy v ukrayins'kiy sotsial'no-psykholohichniy prozi pershoyi polovyny XX stolittya (Linguoculturemes in the Ukrainian socio-psychological prose of the first half of the twentieth century)." Diss. Kyiv, 2009. Abstract. Print.
- Meyerov, Vladimir. «Semanticheskaya struktura proizvodnogo slova i yeyo otrazheniye v slovaryakh (Semantic structure of derivative and its reflection in the dictionary)». Novosybyrsk: Novosibirskiy hosudarstvennyy universitet, 1985. Print.
- Nahel', Valeriya. "Otsinni naymenuvannya osib v ukrayins'kiy movi kintsya XX – pochatku XXI stolittya (Estimated names of persons in the Ukrainian language of the end of the XX – beginning of the XXI century)." Diss. Dnipropetrovs'k National U, 2008. Abstract. Print.
- Popova, Zinaida. *Ocherki po Kognitivnoy Lingvistike (Essays in Cognitive Linguistics)*. Voronezh: Izd-vo Istoki, 2001. Print.
- Selivanova, Olena. "Kohnityvna kontseptsiya slovotvirnoyi motyvatsiyi (Cognitive conception of word-formation motivation)". *Problemy zahal'noho hermans'koho ta slov'yans'koho movoznavstva (Problems of general Germanic and Slavic linguistics)*. Chernivtsi: Knyhy XXI. 2008. 379-389. Print.
- Serebrennykov, Borys. *Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke: Jazyk i myshlenie*. Moskva: Nauka, 1988. Print.
- Taylor, John. *Kategoryzacja w języku. Prototypy w teorii językoznawczej*. Kraków. 2001. Print.
- Tokars'kyy, Ryshard. "Semantychna konotatsiya i vidkryta definitysiya znachennya (Semantic conotation and open defenition of meaning)". *Volyn' filolohichna (Philological Volyn') 7 (2009): 336–353*. Print.
- Trubachov, Oleh. *Istoriya slavyanskikh terminov rodstva y nekotorykh drevneyshykh terminov obshchestvennogo stroya (The history of Slavic kinship terms and some of the most ancient terms of the social system)*. Moskva: Yzdatel'stvo AN SSSR, 1959. Print.
- Varela, F.J.; Thompson, E.; Rosch, E. *The embodied mind: Cognitive science and human experience*. MIT Press, Cambridge, MA. 1991.
- Vol'f, Emiliya. *Funkcional'naja semantika ochenki*. Moskva: Editorial URSS. 2006. Print.
- Yakobson, Roman. *Izbrannye raboty po linhvistike. (Selected works on linguistics)*. Blahoveshchensk: BHK im. Y.A. Boduena de Kurtene, 1998. Print.
- Zemskaja, Yelena. *Russkaja razgovornaja rech'. Obshhie voprosy. Slovoobrazovanie. Sintaksis*. Moskva: Nauka, 1981. Print.

List of Sources

- Bibliya (Holy Bible) : doslivno perekladena profesorom Ivanom Ohiyenkom iz davn'oyevreys'koyi y hrets'koyi na ukrayins'ku. Kyiv: Dovira, 2002. Print.
- Brückner, Aleksander. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1970. Print.
- Doroszewski, Witold. *Słownik Języka Polskiego*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997. Web.
- Franko, Ivan. *Zibrannya tvoriv : U 50-y t. : T. 17 (Collection of Works: in 50 Vol. : Vol. 17)*. Kyiv: Naukova dumka, 1979. Print.
- Hrinchenko, Borys. *Slovnnyk ukrayins'koyi movy: v 4-h t.* Kyiv: Naukova dumka, 1994. Print.
- Linde, Samuel Bogumił and August Bielowski. *Słownik Języka Polskiego*. Lwów: Zakład narodowego imienia Ossolinskich, T. II G-L 1855. Print.
- Myrnyy, Panas. "Khība revut' voly, yak yasla povni (Do oxen low when mangers are full)". *Твори в 2 томах (Tvory v 2 tomakh)*. Kyiv: Naukova dumka, 1989. Print.
- Nechuy-Levyts'kyy, Ivan. *Kaydasheva sim'ya; Het'man Ivan Vyhovs'kyy (Kaydash's Family; Hetman Ivan Vyhovs'kyy)*. Kharkiv: Vesta : Ranok, 2003. Print.
- Orzeszkowa, Eliza. *Nad Niemnem*. Warszawa: Czytelnik, 1976. Web. 23 May. 2017.
- Polyuha, Lev. *Slovnnyk ukrayins'kykh morfem*. L'viv: Svit, 2001. Print.
- Prus Bolesław. *Lalka*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991. Print.
- SUM – *Slovnnyk ukrayins'koyi movy. V 11 t. (Dictionary of Ukrainian language. In 11 v)*. Kyiv: Naukova dumka, 1970-1980. Print.
- Svydnyts'kyy, Anatoliy. *Lyuborats'ki*. Kyiv: Znannya, 2016. Print.
- Trubachov, Oleh. *Etymolohicheskyy slovar' slavyanskikh yazykov. Praslavyanskiy leksicheskyy fond: u 39-i vyp.* Moskva: Nauka, 1974-2014. Print.
- Ukrayins'ki narodni prysliv'ya ta prykazky. Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1955. Print.
- Vakaryuk, Lyudmyla, and Pants'o Stefaniya. *Ukrayins'kyy slovotvir u terminakh. Slovnnyk-dovidnyk (Ukrainian*

word-formation in terms. Dictionary). Ternopil': Dzhura, 2007. Print.

Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy (Great Thesaurus of Contemporary Ukrainian). Kyiv-Irpin': Perun, 2005. Print.

List of Abbreviation

Etym Trub – Trubachov, Oleh. Etymolohicheskyy slovar' slavyanskikh yazykov: v 39-h vyp.

SEJP Brück – Brückner, Aleksander. Słownik etymologiczny języka polskiego

SJP Dor – Doroszewski, Witold. Słownik Języka Polskiego

SJP Linde – Linde, Samuel Bogumił and August Bielowski. Słownik Języka Polskiego

SJP PWN – Sobol, Elżbieta. Słownik Języka Polskiego PWN

SUM – Slovnyk ukrayins'koyi movy. V 11 t.

SUM Hrinch – Hrinchenko, Borys. Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 4-h t.

Надійшла до редакції 27 вересня 2017 року.

SUBSIGN FIXATION OF LINGVOCULTURAL CONTENT IN DERIVATIVE KINSHIP TERMS (BASED ON UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES OF THE SECOND HALF OF THE XIXth century)

Vira Burak

General Linguistics Department, Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine

Abstract

Background: Most lexical nominations are created derivatively. Therefore, word formation is an important mechanism of nomination. The lingvocultural content of sub-signs is fully realizing in derivative words. Selection of sub-signs and the formal operation (prefixation, suffixation, etc) for creating of the nomination due to the necessity to express a new, culturally motivated meaning in the derivative. Despite the fact that exists a lot of multidirectional researches, which explicates the cultural and reflective potential of the lexical unit, the question is, how it is forming and what role morphemic level plays in it.

Purpose: Our purpose is to find out what lingvocultural information sub-signs can fix in the process of word-building nomination, and how it affects the cultural and reflective potential of derivative kinship terms.

Results: An important role in formation of the cultural-reflective potential of the derivative plays a combination of the semantics of the creative word and the word-formation value of the affix in the process of word-building nomination. The formant (subsign) expresses the component of the derivative's meaning: denotative, significative or connotative. The largest cultural reflective potential has nominations with connotated inner form and connotated affix (for ex. *мачуха/macocha*). Somewhat less cultural reflective potential have derivatives with only connotated inner form (for ex. *вдівець/wdowiec*) or connotated affix (for ex. *пасинок*). Relatively lower cultural reflective potential is given to the nominations of relatives, in which subsign displays the significative component of the meaning (for ex. *сестринець/siostrzeniec*). The smallest cultural reflective potential have Ukrainian and Polish nominations, in which subsign displays the denotative component of the meaning (for ex. *прадід/pradziad*).

Discussion: Ethnosemantics of derivative names of kinship is cognitively and communicatively determined. By the level of concentration of fixed cultural information derivative socionyms occupy an intermediate place between non-derivative nominations of relatives and syntactical nominations of relatives. Comparative study of the features of subsign fixation of lingvocultural content in the derivative nominations of relatives on the material of unrelated languages is a research perspective. The results give an opportunity for better understanding of lingvocultural specifics of word-formation nominative processes.

Keywords: affix, derivative nomination, base of derivation, communicative relevance, lingvocultural content, verbalization, cultural meaning, kinship terms.

Vitae

Vira Burak is a post-graduate student of the General Linguistics Department of Ivan Franko National University of Lviv. The sphere of her scientific interests include cognitive ethnolinguistics, functional onomasiology, cultural aspects of linguistic pragmatics, cultural semantics.

Correspondence: vira.burak@ukr.net

Неллі Гайдук

УДК 81'1

АНАЛІЗ ВАРІАНТІВ КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОНЦЕПТУ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТНИХ СТАТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ)

У статті проаналізовано наукові роботи українських і зарубіжних лінгвістів щодо походження та класифікації оцінної модальності, подано аналіз варіантів культурно-ціннісної інтерпретації концепту